

บทที่ 5

แบบเรียนและวรรณกรรมสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบัน (รัชกาลที่ 6-9)

สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง หมายถึง สมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 ส่วนหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองนับจากรัชกาลที่ 7 มาจนถึงสมัยปัจจุบันคือ รัชกาลที่ 9 ในที่นี้จะกล่าวเน้นโดยยึดหัวข้อวรรณกรรมและแบบเรียนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยปัจจุบันมีเหตุการณ์ที่สืบเนื่องกัน

วรรณกรรมสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ การที่ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ประกอบกับความเป็นอัจฉริยวิพระองค์จึงได้ทรงแปลบทละครที่มีชื่อเสียงของวิลเลียม เชกสเปียร์ กวีชาวอังกฤษไว้หลายเรื่อง เช่น เวนิสวานิช ตามใจท่าน ฯลฯ และยังทรงแต่งบทละครของไทย เช่น พระร่วง หัวใจนักรบ เห็นแก่ลูก รับเสด็จ ฯลฯ และบทละครแปลจากวรรณคดีสันสกฤตที่เป็นภาษาอังกฤษ เช่น ศกุนตลา สาวตรี ฯลฯ บทพระราชนิพนธ์มีทั้งบันเทิงคดีและสารคดีหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นร้อยแก้ว เช่น ปลูกใจเสือป่า เมืองไทยงดขึ้นเถิด ลัทธินาอย่าง เทียวเมืองพระร่วง ฯลฯ และร้อยกรอง เช่น พระนลคำหลวง ธรรมาธรรมะ สงคราม มงคลสูตรคำฉันท์ กาพย์เห่เรือ ฯลฯ บางเรื่องทรงใช้พระนามแฝงซึ่งมีอยู่หลายพระนาม เช่น อัสวพาหุ รามจิตติ ศรีอยุธยา นายแก้วนายขวัญ พระขรรค์เพชร พันแหลม นานแก้วเมืองบูรณ ฯลฯ ประชาชนชาวไทยจึงถวายพระสมัญญานามแก่พระองค์ว่า “สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า”

นอกจากรัชกาลที่ 6 แล้ว ยังมีกวีและนักปราชญ์ราชบัณฑิตอีกจำนวนมาก ซึ่งสร้างผลงานต่อเนื่องมาจากสมัยปฏิรูปการศึกษา เช่น

- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงกัน กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ รวมพิมพ์เป็น “สาสน์นสมเด็จ”

- พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ทรงแต่งทั้งร้อยแก้วและ ร้อยกรอง เช่น จดหมายจางวางหรั้า นิทานเวตาล กนกนคร พระนลคำฉันท์ สามกรุง ทรงประดิษฐ์ฉันท์ชื่อสยามมณีฉันท์ 8 ในผลงาน “ชโย สยาม” ฯลฯ

- พระยาอุปถิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชิวะ) แต่งคำร่ายสยามไวยากรณ์ ไวยาษา กลอนดอกสร้อย รำพึงในป่าช้า สงครามการต่ากลอน ฯลฯ

- นายชิต บุรทัต แต่งสามัคคีเภทคำฉันท์ ฯลฯ

ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 7 และรัชกาลที่ 8 วรรณกรรมตะวันตกประเภทร้อยแก้วทั้ง บันเทิงคดีและสารคดีเข้ามามีอิทธิพลต่อผลงานของนักเขียนไทยมากขึ้น ตลอดจนมี การแปลหนังสือที่ดี ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ในปัจจุบัน แม้จะทรงมีพระราชกรณียกิจมากมาย ก็ยังทรงแบ่งเวลาให้กับการ แปลถึง 2 เรื่อง คือ นายอินทร์ - ผู้ปิดทองหลังพระ และเรื่อง ตีโต แล้วยังมี พระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก อันเป็นพระชาติที่ 2 จากทศชาติชาดก ซึ่งขณะนี้ใช้ เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ช่วงนี้นักเขียนที่มีชื่อเสียงหลายท่านแต่งเรื่องเด่นซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย บางเรื่องก็นำมาใช้เรียนเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาด้วย เช่น

- ม.จ.อากาศคำแกิง รพีพัฒน์ ทรงแต่ง ตะครแห่งชาติ

- พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงแต่ง เกิดวังปารุสก์ เฟรเดริก - มหาราช คัทรินมหาราชินี ฯลฯ

- พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ แต่งห้วงรักเหวลึก กุหลาบเมาะลำเลิง เลือดสุพรรณ ฯลฯ

- ศรีบูรพา (กุหลาบ สายประดิษฐ์) แต่ง ข้างหลังภาพ ถูกผู้ชาย ฯลฯ

- พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช แต่ง สี่แผ่นดิน ไผ่แดง หลายชีวิต ห้วง- มหรรณพ มอญอกเขมร เพื่อนนอน ฯลฯ บทความและตอบปัญหาประจำวันใน หนังสือพิมพ์สยามรัฐอีกมาก

นักเขียนหญิงที่มีผลงานคุณภาพมีมากมาย บางท่านเสียชีวิตแล้ว บางท่านยังมีชีวิตอยู่ และยังเขียนเรื่องได้รับรางวัลหลายครั้ง หลายเรื่องนำมาใช้เรียนเป็นหนังสืออ่านนอกเวลา เช่น

- ดอกไม้สด (ม.ล.บุปผา “บุญชู” นิมมานเหมินท์) แต่ง ศัตรูของเจ้าหล่อน ความคิดครั้งแรก หนึ่งในร้อย ผู้ดี ตามชาย อุบัติเหตุ ฯลฯ

- ว.ฉ ประมวลอุมากร (พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต) ทรงแต่งทั้งนวนิยายและสารคดีไว้หลายเรื่อง เช่น ปริศนา รัตนาวดิ นีหรือชีวิต นิกกับพิม ตามเสด็จป่าก็สถาน ฯลฯ

- ก.สุรางคนางค์ (กัณหา เกียงศิริ) แต่ง หญิงคนชั่ว บ้านทรายทอง พงมาน สว่างวงศ์ ฯลฯ

- บุญเหลือ (ม.ล.บุญเหลือ “บุญชู” เทพยสุวรรณ) เขียนเรื่องและบทความวิชาการจำนวนมาก เช่น ทศวิทยวิเศษ ฉากหนึ่งในชีวิต แว่นวรรณกรรม ภาษาไทยที่ถูกลืม ฯลฯ

- สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระปรีชาสามารถ แต่งทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ทั้งบันเทิงคดี เช่น แก้วจอมขน ในพระนามแฝงว่า “แว่นแก้ว” สารคดีและบทความต่าง ๆ จำนวนมาก โดยเฉพาะเรื่องจากการเสด็จเยือนดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลก

แม้ว่าช่วงปัจจุบันนี้ วรรณกรรมร้อยกรองจะไม่รุ่งเรืองนัก เมื่อเทียบกับในสมัยรัชกาลที่ 6 ก็ตาม แต่การแต่งร้อยกรองยังคงนิยมอยู่ ดังจะเห็นได้จากการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์ประธานและทรงร่วมว่ากลอนสักวาสด และมีการจัดประกวดวรรณกรรมร้อยกรองหลายระดับ หลายประเภทสำหรับในโรงเรียนจัดเป็นกิจกรรมพิเศษเพื่อส่งเสริมด้านร้อยกรองด้วยการสนับสนุนนักเรียนทั้งชมรมวรรณศิลป์และชมรมภาษาไทย

สาเหตุและเหตุการณ์ที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องแล้วส่งผลต่อความเจริญด้านวรรณกรรมนับตั้งแต่สมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยปัจจุบัน พอสรุปได้ เช่น

- การตั้งวรรณคดีสโมสร
- ความเปลี่ยนแปลงของอุดมการณ์ทางการเมือง
- ความแพร่หลายทางด้านการพิมพ์หนังสือและวารสาร
- การประกวดผลงานวรรณกรรม
- ความนิยมในการอ่าน ฯลฯ

แบบเรียนสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงสมัยปัจจุบัน

สมัยนี้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 ทำให้การศึกษาเริ่มแพร่หลายออกไป จนกระทั่งถึงการใช้แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ได้ประกาศให้รัฐจัดการศึกษาภาคบังคับถึงชั้นประถมปีที่ 4 สำหรับด้านการใช้แบบเรียน บางเล่มยังใช้ต่อเนื่องมาจากสมัยปฏิรูปการศึกษา แบบเรียนต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นทั้งแบบเรียนหลักหรือแบบเรียนบังคับและแบบเรียนเสริมหรือแบบเรียนเลือกในแต่ละช่วงมีดังนี้

1. คำราชยามไวชากรณ์ ของเคมกรมศึกษาธิการเรียบเรียงมีคำราชอักษรวิธีและวจี-วิภาคกับคำราชวากยสัมพันธ์ที่เจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการแต่ง ใน พ.ศ. 2461 พระยาอุปทิศศิลปสารได้เรียบเรียงใหม่และแต่งคำราชฉันทลักษณ์เพิ่มภายหลัง หนังสือสยามไวชากรณ์นี้เป็นแบบเรียนอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แต่เนื่องจากเป็นแบบเรียนที่ยากและมีศัพท์มาก ฉะนั้น ในระยะต่อมาจึงเป็นหนังสือสำหรับครูใช้กันคว่ำเพื่อนำไปสอนเด็กมากกว่าเป็นแบบเรียนที่ใช้ในห้องเรียน (เบ็ญจวรรณ สุนทรากุล 2525, 64) ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาบางแห่งใช้เป็นแบบเรียนหลักภาษาชั้นสูงสำหรับนักศึกษาวิชาเอกภาษาไทย

2. แบบหัดอ่านหนังสือไทยของพระวิภาชน์พิทยาสถิธิ์ ใช้เป็นแบบเรียนบังคับระดับประถมปีที่ 1 ตั้งแต่สมัยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จนถึง พ.ศ. 2480

3. แบบเรียนเร็วใหม่ของหลวงจรูญกิจวิฑูรและนายฉันทน์ ขำวิไล ใช้เป็นแบบเรียนบังคับตั้งแต่ พ.ศ. 2480 จนถึง พ.ศ. 2498

4. แบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กิรติวิทโยพาร ใช้เป็นแบบเรียนบังคับอยู่เพียงปีเดียวคือ ในช่วง พ.ศ. 2498 ถึง พ.ศ. 2499 แล้วกระทรวงศึกษาธิการจึงประกาศให้ใช้เป็นแบบเรียนเลือก

5. แบบหัดอ่านหนังสือไทยของพระวิภาชน์วิทยาสิทธิ กระทรวงศึกษาธิการได้กลับมาประกาศให้ใช้เป็นแบบเรียนบังคับอีกในชั้นประถมปีที่ 1-2 เมื่อ พ.ศ. 2499 ถึง พ.ศ. 2520 จึงเลิก

6. แบบเรียนเลือกที่ใช้ระหว่าง พ.ศ. 2499 ถึง พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการได้ให้โอกาสแก่โรงเรียนเลือกใช้นั่งหนังสือแบบเรียนอีกเล่มหนึ่งควบคู่กับแบบหัดอ่านหนังสือไทย โดยให้เลือกจากแบบเรียนต่อไปนี้คือ แบบเรียนเร็วใหม่ของหลวงครูณกิจวิฑูร และนายฉันทน์ จำวิไล หรือแบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กิรติวิทโยพาร หรือ ชุดแบบสอนอ่านมาตรฐานของ นายขง อิงคเวทย์ หรือ แบบสอนอ่านภาษาไทยชุดสุดากับคำวิของ นายอภัย จันทวิมล นอกจากนี้ ยังมีหนังสือที่น่าสนใจอีกชุดหนึ่งซึ่งใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2453 จนถึงปัจจุบันในโรงเรียนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนในเครือคริสตจักรคือ หนังสือชุดครูศึกษา

7. แบบเรียนภาษาไทย เล่ม 1 ถึง 5 ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-7 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 โดยกระทรวงได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำหนังสือเพื่อคัดเลือกเรื่องจากหนังสือต่าง ๆ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง บางเรื่องเรียบเรียงใหม่ให้ง่ายและเหมาะสมกับวัยและระดับชั้นของเด็ก

8. หนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นประถมปีที่ 1-6 ชั้นละ 2 เล่ม ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 หนังสือเรียนแต่ละเล่มแบ่งเนื้อหาเป็นบท ๆ บทละ 2 ตอน ตอนแรกเป็นเนื้อเรื่อง ตอนท้ายเป็นแบบฝึก นอกจากนี้ยังมีแบบฝึกหัดภาษาไทยใช้ควบคู่กับหนังสือเรียนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะเพิ่มเติมจากกิจกรรมทำบทเรียน มีหนังสือส่งเสริมการอ่านทั่วไป และยังมีหนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับท้องถิ่นซึ่งเนื้อหาสาระสอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นอีกด้วย

9. หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชั้นละ 2 เล่ม ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เป็นแบบเรียนที่กำลังใช้อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศขณะนี้

10. หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดทักษะสัมพันธ์ เล่ม 1-3 ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ชั้นละ 1 เล่ม และหนังสือเรียนภาษาไทย หลักภาษา 3 เล่ม ชั้นละ 1 เล่ม ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) เป็นแบบเรียนที่กำลังใช้อยู่ขณะนี้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทั่วประเทศ

11. หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณสารวิจักษณ์ เล่ม 1-4 ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-5 ชั้นละ 2 เล่ม ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กำลังให้เป็นแบบเรียนอยู่ขณะนี้ โดยปรับปรุงจากแบบเรียนชุดวรรณวิจักษณ์ เล่ม 1-2 และแบบเรียนชุดทักษะพัฒนา เล่ม 1-2

12. หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดวรรณลักษณะวิจารณ์ เล่ม 1-2 ของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 2 เล่ม ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ใช้เป็นแบบเรียนปัจจุบัน ซึ่งปรับปรุงมาจากแบบเรียนชุดภาษาวิจารณ์ เล่ม 1-2

หนังสือแบบเรียนต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว จะสรุปสาระสำคัญและยกตัวอย่างเพียงบางเล่มโดยสังเขปดังต่อไปนี้

สยามไวยากรณ์ (หลักภาษาไทย) ของพระยาอุปกิตศิลปสาร

ตำราสยามไวยากรณ์ ปัจจุบันใช้ชื่อว่า หลักภาษาไทย เนื่องจากมีการเปลี่ยนชื่อวิชาไวยากรณ์ไทยมาเป็นหลักภาษา และครุภาษาไทยยังคงใช้หนังสือเล่มนี้เป็นตำราสำคัญสำหรับค้นคว้าอ้างอิงเพื่อสอนหลักภาษาจนถึงทุกวันนี้ เดิมกรมศึกษาธิการเรียบเรียงขึ้นมีอยู่ 2 เล่ม คือ อักษรวิธีและวจีวิภาค ต่อมาเจ้าหน้าที่กระทรวงธรรมการแต่งตำราวากยสัมพันธ์เพิ่มอีกเล่มหนึ่ง เมื่อคราวที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนานิชะ) ได้รับเชิญให้แสดงปาฐกถาเกี่ยวกับหลักภาษาไทยที่สามัคยาจารย์สโมสร จึงได้เรียบเรียงเนื้อหาจากของเดิมและแต่งบางเรื่องเพิ่มเข้ามาใหม่ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 4 เล่ม ได้แก่ อักษรวิธี วจีวิภาค วากยสัมพันธ์และฉันทลักษณ์แต่ละเล่มมีหัวข้อที่สำคัญพอสรุปได้ดังนี้

อักษรวิธี จะกล่าวถึง ลักษณะอักษร วิธีประสมอักษร และลักษณะการใช้อักษร

วจีวิภาค จะกล่าวถึง ลักษณะคำไทย คำบาลี คำสันสกฤตในภาษาไทย ชนิดของคำทั้ง 7 ชนิด และคำราชาศัพท์

วากยสัมพันธ์ จะกล่าวถึง วลี ชนิดและหน้าที่ของวลี ประโยคชนิดต่าง ๆ เครื่องหมายวรรคตอนโบราณและปัจจุบัน ตลอดจนวิธีการใช้ถ้อยคำสำนวน โวหารในการเรียงความ

ฉันทลักษณ์ เนื้อหาเป็นการอธิบายบทประพันธ์ บทร้อยแก้ว ข้อบังคับคำกลอน ข้อบังคับโคลง คำกาพย์ประเภทต่าง ๆ ประเภทคำฉันท์แบบโบราณ และคำเพลงต่าง ๆ

แบบหัดอ่านหนังสือไทยของพระวิภาชน์วิทยาลัย

แบบหัดอ่านหนังสือไทยของพระวิภาชน์วิทยาลัย (สังข์ พุกกะเวส) แต่งขึ้นเพื่อให้เป็นแบบเรียนสำหรับฝึกหัดการอ่าน ลักษณะเด่นของหนังสือเล่มนี้ที่ต่างจากแบบเรียนเล่มก่อน ๆ คือ มีภาพประกอบเนื้อหา และมีคำชี้แจงวิธีสอนกับวิธีอ่านอย่างชัดเจน แบบหัดอ่านหนังสือไทยนี้ใช้เป็นแบบเรียนบังคับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ตั้งแต่สมัยออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 จนถึง พ.ศ. 2480 แล้วกระทรวงศึกษาธิการได้กลับมาประกาศให้ใช้อีกในปี พ.ศ. 2499 ถึง พ.ศ. 2520 จึงเลิกใช้แสดงว่าแบบหัดอ่านหนังสือไทยชุดนี้ เรียบเรียงได้ดี สามารถตอบสนองความสัมฤทธิ์ผลในการเรียนรู้ของนักเรียนเริ่มอ่านหนังสือได้ดี จึงได้ใช้เป็นแบบเรียนระดับประถมศึกษาอยู่มาและใช้อยู่ถึง 2 สมัย (รวีช ปุณโฆทก 2527, 200-201)

สาระสำคัญ เนื้อหาแบ่งเป็น 2 เล่ม คือ

- **เล่มต้น** เริ่มตั้งแต่หัดอ่านบทที่ 1 ถึงหัดอ่านบทที่ 28 เนื้อหาเป็นการประสมพยัญชนะกับสระในมาตราแม่ ก กา มีการผันวรรณยุกต์และเปรียบเทียบเสียงการผันอักษรในไตรยางศ์ การประสมคำจะใช้คำที่มีความหมายนำมาแต่งเป็นวลีและประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ ใช้คำซ้ำ ๆ เพื่อให้เด็กได้ฝึกคำที่พบบมาแล้วบ่อย ๆ แต่งประโยคเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ไม่นั้นความหมายในเชิงอบรมสั่งสอน เช่น หัดอ่านบทที่ 4 ที่ว่า “...ปู นา ชา เก เซ มา รุ...” ในหัดอ่านบทที่ 5 ใช้คำซ้ำว่า “... เค ชา เก โช เซ มา...” เป็นต้น

- **เล่มปลาย** เริ่มจากหัดอ่านบทที่ 29 ถึงหัดอ่านบทที่ 64 เป็นเรื่องเกี่ยวกับการสะกดในมาตราตัวสะกดแม่ต่าง ๆ สอนการอ่านอักษรนำ อักษรควบกล้ำ และคำยากต่าง ๆ สอนการอ่านเป็นคำ เป็นวลี เป็นประโยค และนำคำมาแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ หรือเป็นนิทานแทรกกติธรรมและคำสอน

แบบเรียนเร็วใหม่ ของหลวงครูณกิจจิฑูรและนายฉันทน์ ขำวิไล

แบบเรียนเร็วใหม่ ของหลวงครูณกิจจิฑูร (ชด เมนะโพธิ) และนายฉันทน์ ขำวิไล ใช้เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนเริ่มอ่านภาษาไทยในชั้นประถมปีที่ 1 และ 2 ในช่วงปี พ.ศ. 2480 จนถึง พ.ศ. 2498 โดยใช้ต่อจากแบบหัดอ่านหนังสือไทยของ พระวิภาชน์วิทาสัทธี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 กระทรวงศึกษาธิการประกาศให้โรงเรียน ใช้แบบหัดอ่านหนังสือไทยเป็นแบบเรียนบังคับและให้ใช้แบบเรียนเร็วใหม่เป็นแบบ เรียนเลือกมาจนถึง พ.ศ. 2520

สาระสำคัญ เนื้อหาแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

- ตอนต้นมี 16 บท เริ่มจากบทที่ 1 ถึง บทที่ 16
- ตอนกลางมี 8 บท ตั้งแต่บทที่ 17 ถึง บทที่ 24
- ตอนปลายมี 12 บท จากบทที่ 25 ถึง บทที่ 36

การเรียบเรียงเหมือนกับแบบหัดอ่านหนังสือไทยของพระวิภาชน์วิทาสัทธี แต่ หนังสือชุดนี้มีข้อดีคือ มีเรื่องต่าง ๆ ค่อไปนี้มากกว่า ได้แก่ การประสมคำและผัน วรรณยุกต์ ภาพประกอบเนื้อหา การยกคำและประโยคที่มีความหมาย นอกจากนี้ ยังมี การสอนอ่านออกเสียงคำยากอีกด้วย สำหรับการแต่งเรื่องใช้คำที่ให้หัดอ่านนำมาแต่ง เป็นเรื่องราวที่ใกล้ตัวเด็ก เรื่องความรู้ทั่วไป และนิทานสั้น ๆ มีการแทรกคติและ คำสอน ตอนท้ายบทมีคำประพันธ์ง่าย ๆ สั้น ๆ ด้วย

ตัวอย่าง เช่น กลอนท้ายบท

เราต้องตื่นขึ้นล้างหน้าเวลาเช้า

ฟันผมเผ้าพึงชำระให้สะอาด

เราจงทำหน้าที่ดีกระวีกระวาด

ไม่ต้องคาดคั้นเตือนเรื่องเรื้อนชาน

แล้วรีบไปให้ทันโรงเรียนเช้า

เลิกแล้วเราบ่ายหน้ามุ่งมาบ้าน

ช่วยพ่อแม่เก็บงำและทำงาน

ยามว่างอ่านคัดเขียนเล่าเรียนเออ

แบบสอนอ่านมาตรฐานของ นายยง อิงคเวทย์

แบบสอนอ่านมาตรฐานของนายยง อิงคเวทย์ เรียบเรียงสำหรับใช้สอนหนังสือแก่เด็กเริ่มเรียนตามแนวใหม่ คือ การสอนเป็นคำ แทนที่จะสอนให้สะกดตัวทีละตัวเหมือนในแบบเรียนเล่มก่อน ๆ จึงนับเป็นแบบเรียนเล่มแรกในแนวใหม่ที่นำเสนอเนื้อหาตามหลักจิตวิทยาซึ่งเน้นการสอนเป็นภาพรวมก่อนแล้วจึงค่อยแยกแยะลงไปเป็นรายละเอียดทีหลัง คำที่นำมาใช้สอนเป็นคำง่าย ๆ ซึ่งเด็กใช้ในชีวิตประจำวันเรียกว่า “คำมาตรฐาน”

สาระสำคัญ เนื้อหาแบ่งเป็น 2 เล่ม คือ

- แบบสอนอ่านมาตรฐาน เล่ม 1 มี 40 บท กับบทบทวน 9 บท
- แบบสอนอ่านมาตรฐาน เล่ม 2 มี 40 บท กับบทบทวน 8 บท

การแต่งประโยคเป็นประโยคสั้น ๆ ง่าย ๆ ใช้คำเดิมซ้ำ ๆ กันบ่อย ๆ แล้วค่อย ๆ เพิ่มคำใหม่เข้าไปในประโยค ใช้รูปประโยคซ้ำ มีการเน้นคำใหม่อยู่บรรทัดสุดท้ายข้างล่างของหน้า การแต่งเรื่องมีทั้งเรื่องสั้น นิทาน คำประพันธ์ง่าย ๆ แทรกข้อคิดและการอบรมสั่งสอน พร้อมทั้งมีภาพประกอบเนื้อเรื่องที่น่าสนใจ

ตัวอย่าง

เช่น บทบทวน

ที่โรงเรียนมีต้นไม้ มีหญ้า ฉันไปโรงเรียน ฉันพบกับเพื่อนของฉัน
ฉันเรียนหนังสืออยู่กับเพื่อน ฉันเล่นอยู่กับเพื่อน ฉันรักเพื่อนและโรงเรียน

เธอจะไปไหน

ฉันจะไปโรงเรียน

ไปทำอะไร

ไปเรียนหนังสือ

เธอจะไปไหน

ฉันจะไปนา

ไปทำอะไร

ไปช่วยพ่อฉันทำนา

แบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า ของ นายกี กิรติวิทโยพาร

แบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กิรติวิทโยพารนี้ กระทรวงศึกษาธิการให้ใช้เป็นแบบเรียนบังคับในปี พงศ. 2498-2499 ใช้ได้เพียงปีเดียวก็ยกเลิก เนื่องจากถูกวิจารณ์ว่า ไม่มีการสอนสะกดคำ ทำให้เด็กอ่านหนังสือไม่ออกเมื่อเรียนจบเล่มแล้วเพราะใช้การจำเป็นคำ ๆ แต่กระทรวงศึกษาธิการก็ยังให้ใช้เป็นแบบเรียนเลือก

สาระสำคัญ เนื้อหาแบ่งเป็น 4 เล่ม คือ

เล่ม 1 ตอนเริ่มอ่าน เรื่อง ไปโรงเรียน

เล่ม 1 ตอนต้น เรื่อง ฝนตกแดดออก

เล่ม 1 ตอนกลาง เรื่อง เทียวรถไฟ (ต้นทาง)

เล่ม 1 ตอนกลาง เรื่อง เทียวรถไฟ (ปลายทาง)

การแต่ง ใช้คำและประโยคง่าย ๆ ช้า ๆ การแต่งเรื่องเป็นเรื่องสั้น ๆ ใกล้เคียงตัวเด็ก ใช้สอนเป็นคำ ๆ โดยไม่มีการสอนสะกด จึงมีการนำเสนอเนื้อหาเหมือนกับแบบสอนอ่านมาตรฐานของ นายยง อิงคเวทย์ มีภาพประกอบเนื้อหาที่สวยงาม

ตัวอย่าง เช่น

- การสอนอ่านเป็นคำ ๆ ใช้ประโยคสั้น ๆ มีภาพประกอบเป็นรูปเด็กผู้หญิง และเด็กผู้ชาย เช่น

เด็ก หญิง เรณู

เด็ก ชาย ปัญญา

ฉัน ชื่อ เรณู

เธอ ชื่อ ปัญญา... (จาก ไปโรงเรียน)

แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุดสุภาษิตกวี ของ นายอภัย จันทวิมล

แบบสอนอ่านภาษาไทยชุดสุภาษิตกวีนี้ นายอภัย จันทวิมลได้เรียบเรียงขึ้นสำหรับใช้ในโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ. 2494

จุดประสงค์ของการแต่ง คือ เพื่อเป็นหนังสือสอนอ่านสำหรับเด็กเริ่มเรียนที่ใช้วิธีการสอนเป็นคำ ๆ การนำเสนอเนื้อหาจึงเป็นแบบเดียวกับแบบสอนอ่านมาตรฐานของนายยง อิงคเวทย์ และแบบเรียนชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กิรติวิทโยพาร ได้แก่ การใช้คำซ้ำ ๆ ประโยคสั้น ๆ มีภาพประกอบเนื้อเรื่อง แต่ละหน้ามีข้อความสั้น ๆ เป็นเรื่องเกี่ยวกับชีวิตเหตุการณ์ประจำวันของเด็ก

สาระสำคัญ เนื้อหาแบ่งเป็น 4 เล่ม ดังนี้

เล่ม 1 ชื่อ มาดูอะไร

เล่ม 2 ชื่อ ไปเล่นด้วยกัน

เล่ม 3 ชื่อ ออกไปข้างนอก

เล่ม 4 ชื่อ ฉันออกจากบ้าน

ตัวอย่าง

- การสอนอ่านเป็นคำ ๆ ใช้วลีและประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ มีภาพประกอบเนื้อเรื่องด้วย เช่น

กาวิ กาวิ

ฉัน จี ม้า ได้

ดู ม้า ของ ฉัน

- การแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ เช่น การเล่นชิงช้า

นิภา ขึ้นนั่ง บน ชิงช้า

เขา ได้ ชิงช้า ไป มา

เขา ชอบ ได้ ชิงช้า สูง ๆ

หนังสือครุณศึกษา ของ ภราดา ฟ. ฮีแลร์

หนังสือครุณศึกษาเป็นตำราเรียนภาษาไทยที่ภราดา ฟ.ฮีแลร์ นักบวชชาวฝรั่งเศส ในคณะเซนต์คาเบรียล แห่งโรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก แต่งและเรียบเรียงขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2453 หลังจากที่ได้นำมาอยู่ในประเทศไทยได้เพียง 9 ปี ฟ.ฮีแลร์สนใจภาษาไทย มากและศึกษาจนแตกฉานกระทั่งสามารถแต่งตำราเพื่อให้เด็กไทยใช้เรียนภาษาไทยได้ เป็นอย่างดีและรวดเร็ว ในสมัยก่อนหนังสือครุณศึกษาใช้ในวงแคบเฉพาะ โรงเรียนของ เครือคริสตจักรเท่านั้น ต่อมา ปรากฏว่า เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เล่มแรกสำหรับชั้นเตรียมประถม ยังใช้เรียนในโรงเรียนต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน มีจำนวนครั้งที่พิมพ์เกินกว่า 40 ครั้ง นับเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยมมาเป็นระยะเวลา ยาวนานมาก

สาระสำคัญ หนังสือครุณศึกษาชุดนี้มี 5 เล่ม สำหรับใช้เรียนตั้งแต่ชั้นเตรียม ประถมจนถึงชั้นประถมปีที่ 4 ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะเล่มแรกของชั้นเตรียมประถม เท่านั้น ซึ่งมีลักษณะเด่นคือ ทำให้เด็กเรียนแล้วเข้าใจได้ง่าย รวดเร็ว อ่านได้ถูกต้อง คล่องแคล่ว เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปยาก วลี ประโยค และเรื่องสั้นที่ให้นักเรียน ฝึกอ่าน สอดแทรกคติธรรม คำสอนและตำนานสุภาษิต คำพังเพย ไว้ด้วย

การนำเสนอเนื้อหาที่สำคัญ มีดังนี้

- เริ่มสอนอักษรกลาง ประสมกับสระเสียงยาว แล้วผันวรรณยุกต์เอก และโท ฝึกให้อ่านคำที่มีความหมายทั้งคำเดียว 2 คำ วลี และประโยคง่าย ๆ
- สอนอักษรสูง ประสมกับสระเสียงยาว แล้วผันวรรณยุกต์เอก และโท และ ฝึกอ่าน
- ประสมอักษรสูงและอักษรกลางกับสระเสียงสั้น นำคำมาแต่งเป็นเรื่องสั้น ๆ
- สอนอักษรต่ำ ประสมกับสระเสียงยาว ผันวรรณยุกต์เอก และโท จึงประสม กับสระเสียงสั้น
- เรียงลำดับอักษรทั้งหมด สอนตัวเลข ตัวการ์ตูน ไม้ยมก อักษรนำ อักษร ควบกล้ำ
- ผันวรรณยุกต์ตรี และจัตวา และประสมกับสระเสียงสั้น

หนังสือเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ชั้นละ 2 เล่ม คือ เล่ม 1 ใช้เรียนในภาคเรียนที่ 1 และเล่ม 2 เรียนในภาคเรียนที่ 2

ส่วนหนังสือเรียนสำหรับชั้น ป.5-6 ไม่กำหนดจำนวนคำ ทั้งนี้เพราะรู้คำต่าง ๆ มากพอจะอ่านคำอื่น ๆ ต่อไปได้

การนำเสนอเนื้อหา หนังสือเรียนแต่ละเล่มแบ่งเนื้อหาเป็นบท ๆ บทละ 2 ตอน ตอนเป็นเนื้อเรื่อง ตอนท้ายเป็นแบบฝึก หนังสือเรียนชั้น ป.1-2 จะใช้คำง่าย ๆ มีเนื้อหาสั้น ๆ เรื่องใกล้ตัว แล้วจึงค่อย ๆ เพิ่มคำศัพท์ที่ยากขึ้น มีเนื้อหายาวขึ้นและเป็น เรื่องที่กว้างและใกล้ตัวของเด็กออกไป ในชั้นเรียนที่สูงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีสื่อต่าง ๆ อีก ดังนี้

- แบบฝึกหัดภาษาไทยใช้ควบคู่กับหนังสือเรียนทุกเล่ม รวม 12 เล่ม เพื่อให้ นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะเพิ่มเติมจากกิจกรรมท้ายบทเรียน

- หนังสือส่งเสริมการอ่านทั่วไป เช่น หนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับชั้น ป.1-2 ได้แก่ ข้าของมานี เจ้าโต หนังสือหัดอ่านภาษาไทยเล่ม 1 - ชุดสระ พยัญชนะ หนังสือหัดอ่านภาษาไทย เล่ม 2 - ชุดสัตว์ต่าง ๆ และหนังสือหัดอ่านภาษาไทยเล่ม 3 - ชุดดอกไม้และผัก

- หนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับท้องถิ่นซึ่งมีเนื้อหาสาระสอดคล้องกับสภาพ ของท้องถิ่น เช่น หนังสือฝึกอ่านเบื้องต้นสำหรับภาคเหนือ หนังสือฝึกอ่านเบื้องต้น สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หนังสือฝึกอ่านเบื้องต้นสำหรับภาคใต้ หนังสือสอน อ่านภาษาไทยสำหรับเด็กที่พูดภาษามลายู หนังสือสอนอ่านภาษาไทยสำหรับเด็กที่พูด ภาษาเขมร และแบบสอนอ่านภาษาไทยสำหรับเด็กชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่เป็นชนกลุ่มน้อย ทางภาคเหนือ

หนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ของกระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือเรียนภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษาของกระทรวงศึกษาธิการ ตามหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สำหรับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 1-6 ชั้นละ 2 เล่ม รวม 12 เล่ม โดยหนังสือเล่ม 1 ของแต่ละชั้น ใช้เรียนใน ภาคเรียนที่ 1 และเล่ม 2 เรียนในภาคเรียนที่ 2 แบบเรียนชุดนี้กำลังใช้อยู่ในโรงเรียน ประถมศึกษาทั่วประเทศขณะนี้

ลักษณะเนื้อหา

- หนังสือเรียนชั้น ป.1-2 เนื้อหาเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่ใกล้ตัวเด็ก รวมทั้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน
- หนังสือเรียนชั้น ป.3-6 เนื้อหาเป็นเรื่องทั่ว ๆ ไป ที่กว้างและไกลตัวเด็กออกไป รวมถึงร้อยกรองที่คัดตอนมาจากวรรณกรรมสมัยต่าง ๆ

การนำเสนอเนื้อหา

- หนังสือเรียนชั้น ป.1-2 แต่ละบทจะมีเนื้อเรื่อง คำใหม่ในบทเรียน แบบฝึกอ่าน ทั้งอ่านสระ อ่านพยัญชนะ อ่านสะกดคำ และแจกลูก อ่านเป็นคำ และอ่านเสริมบทเรียน

- หนังสือเรียนชั้น ป.3-6 แต่ละบทมีเนื้อหาเพิ่มมากขึ้น คำใหม่ในบทเรียน แบบฝึกอ่านมีอ่านคำยาก ความรู้ทางภาษา อ่านร้อยกรองและอ่านเสริมบทเรียน

ตั้งแต่หนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เล่ม 1 ถึงหนังสือเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เล่ม 2 รวม 4 เล่ม มีบทอ่านนอกเวลาด้วย

นอกจากนี้ หนังสือเรียนแต่ละเล่มยังมีคู่มือครู สำหรับใช้ประกอบ 12 เล่ม และแบบฝึกหัดภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา รวม 12 เล่ม แล้วยังมีแบบฝึกความพร้อมภาษาไทยชุดพื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อีก 1 เล่ม.

บรรณานุกรม (ตอนที่ 1)

- กรมศิลปากร. จินตคามณี เล่ม 1-2 กับบันทึกเรื่องจินตคามณีฉบับพระเจ้าบรมโกศ
พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2504.
- จินตคามณี เล่ม 1-2 และบันทึกเรื่องหนังสือจินตคามณี. ธนบุรี : โรงเรียน
การช่างวุฒาศึกษา (แผนกการพิมพ์), 2502.
- ประถม ก.กา หักอ่าน ปฐมมาลา อักษรนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.
พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2506.
- กฤษณา สินไชย. ความเป็นมาของแบบเรียนไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ,
2520.
- ขจร สุขพานิช. "เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์." สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับ
พิเศษ 3 มิถุนายน 2509, หน้า 113.
- ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์. พระคัมภีร์จินตคามณี ของ พระโหราธิบดี. พระนคร : โรงพิมพ์
อักษรประเสริฐ, 2504. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ
พระภัทรมณี (อิน สัตยาภรณ์) เจ้าอาวาสวัดทองนพคุณ.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. กรมพระยา. "ประวัติสังเขปแห่งการจั
ดการศึกษาปรัตยบันแห่งประเทศไทย." ในหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัด
ครู เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี.
กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท, 2525.
- ทองต่อ กล้วยไม้ ฌ อสุรยา. "การศึกษาไทยก่อนพุทธศักราช 2427" ในสำนักงาน
คณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ. 100 ปี ประถมศึกษาเพื่อทวยราษฎร์
กรุงเทพมหานคร : ศุรสภา ลาดพร้าว, 2527.
- "การศึกษาไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4" (พ.ศ. 2325-2411)
ในกระทรวงศึกษาธิการ. 200 ปี ของการศึกษาไทย กรุงเทพมหานคร :
ศุรสภาลาดพร้าว, 2526.

- ธนิต อยู่โพธิ์. **บันทึกเรื่องหนังสือจินตคามณี** จินตคามณีเล่ม 1-2, กับบันทึกเรื่อง
จินตคามณี และจินตคามณีฉบับสมัยพระเจ้าบรมโกศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
ศิลปาบรรณาการ, 2512.
- **บันทึกเรื่อง หนังสือจินตคามณี** ในกรมศิลปากร, 2502. **จินตคามณี**
เล่ม 1-2 และบันทึกเรื่องหนังสือจินตคามณี. ธนบุรี : โรงเรียนการช่าง
วุฒศึกษา (แผนกการพิมพ์), 2502.
- นางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์. ธนบุรี : โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2513.
- เบ็ญจวรรณ สุนทรากุล. **วิวัฒนาการของแบบเรียนภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2518.
- ภิญโญ ศรีจำลอง. **ความยิ่งใหญ่แห่งวรรณคดีรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร :
บริษัทคั่นอ้อ แกรมมี่ จำกัด, 2539.
- ภูธร ภูมะธน. **“เอกสารสมัยสมเด็จพระนารายณ์และสมัยหลังจากนั้นที่เก็บรักษาอยู่
ณ ประเทศฝรั่งเศส.”** ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง ร่วมกับศูนย์ยุโรปศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย
เอกสารลับมณา - 300 ปี ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส. กรุงเทพมหานคร :
คุณพินอักษรกิจ, 2527.
- วุฒิชัย มุลศิลป์. **การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5**. พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, 2516.
- ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร). พระยา. **แบบสอนหนังสือไทย มุลบทบรรพกิจ
วาทินิกร อักษรประโยค สักโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ พิศาลการ์ณฑ์**.
กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2501.
- **มุลบทบรรพกิจ วาทินิกร อักษรประโยค สักโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์**
พิศาลการ์ณฑ์. พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, 2506.

เสถียร สุภโสภา. สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและบทบาทชาวจีนในสยาม.

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2527.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย -

รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 8 (พ.ศ. 2325-2394).

กรุงเทพมหานคร : สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523.

อุปกิตศิลปสาร (น้อม กาญจนานิชะ), พระยา. หลักภาษาไทย (อักขรวิธี วจีวิภาค

วากยสัมพันธ์ ฉันทลักษณ์). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
2538.

เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

พระนคร : คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมราชสมบัติครบ 100 ปี

ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511.
